

VACLOVO BIRŽIŠKOS ŽEMAITIŠKOSIOS KNYGOS KONCEPCIJA

TOMAS PETREIKIS

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: petreikist@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjama regioninio tapatumo įtaka Vaclovo Biržiškos mokslinei veiklai. Išsamiau atskleidžiama žemaitiškosios knygos koncepcijos kilmė, genezė ir jos įgyvendinimas. V. Biržiškos regioninis tapatumas, besiremiantis žemaičių (sub)etnine savimone, skatino jį Didžiosios Lietuvos knygos istorijoje sureikšminti žemaičių knygos tyrimus. Šios tendencijos pirmiausia sporadiškai atsispindėjo V. Biržiškos bibliografinėje veikloje, kurią įprasmino jo parengta „Lietuvių bibliografija“. Mokslininko šaltiniotyrimiai darbai ir raštijos palikimo publikacijos taip pat pasižymi neproporcingu dėmesiu žemaičių knygos palikimui. Šios tendencijos išliko gana ryškios ir V. Biržiškos biografiniuose darbuose, todėl žemaičių raštijos veikėjai sulaukė detalesnių tyrimų, iš kurių išsiskyrė studija apie vysk. Motiejų Valančių. Domėjimasis žemaičių knygos istorija paskatino V. Biržišką suformuluoti žemaitiškosios knygos koncepciją, kuri rėmėsi etninės knygos modeliu. Koncepcija buvo išdėstyta kaip bibliografinė apžvalga straipsnyje „Žemaitiškoji knyga“ (1927) ir ji suvokiama kaip viena iš integralių regioninės knygos tyrimų kryptių. Ši nauja tyrimų kryptis nebuvo išplėtotą, o koncepcija neįgyvendinta. Nors mokslininkas neatsisakė toliau nagrinėti pavienių Žemaitijos knygos istorijos klausimų, bet tolesniuose V. Biržiškos darbuose regioninės tyrimų sampratos neliko. Lietuvių knygotyros brandos stoka V. Biržišką paskatino eiti link unifikuotų ir apibendrinamųjų Didžiosios Lietuvos knygos istorijos tyrimų, nes jų dalyti regioninėmis grupėmis nebuvo tinkamų sąlygų ir pajėgų.

Reikšminiai žodžiai: Vaclovas Biržiška, biografistika, etninė knyga, regioninė knyga, regioninis tapatumas, rankraštinis paveldas, Žemaitija.

Prof. Vaclovas Biržiška kaip pirmasis profesionalus Lietuvos knygotyriminkas pažįstamas dar menkai, nors jo darbai monumentalūs, idėjos nevienadienės. Monografijos ar studijos apie profesorių dar nesulaukėme, todėl detalesnių tyrimų, nagrinėjančių jo asmenybę ir atliktus darbus, stokojame. Tiesa, būtų galima pažymėti Vlodo Žuko

įdirbį šioje srityje, kurioje išsiskiria V. Biržiškos bibliografinių [59, 130–144] ir knygotyriminių darbų analizė [60, 106–152], bet tai tik dalis mokslininko palikimo. Visą jį būtų galima skirstyti į publikuotą ir nepublikuotą. Pirmajai grupei priklausytų V. Biržiškos darbai, kurie pasiekė skaitytojus. Jie iš dalies (iki 1938 m.) yra suregistruoti

Izidorius Kisino parengtame leidinyje *Prof. Vaclovo Biržiškos bibliografija* (d. 1, 1940). Antroji šaltinių grupė – nepublikuoti. Jie susideda iš mokslininkui priklausančių dokumentų, laiškų, būsimų darbų apmatų ir kt. Profesorius asmeninis fondas saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (f. 163). Dalis archyvinės medžiagos apie *Lietuviškąją enciklopediją* prie kurios rengimo dirbo V. Biržiška, yra patekusi į Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrių (f. 32). Šie archyviniai šaltiniai Lietuvos knygotyriminkų darbuose negausiai eksploatuojami, nors jie teikia svarbių žinių apie V. Biržiškos mokslinius interesus, darbinius santykius, buitį, laisvalaikį, šeimą ir kitas dar nepažįstamas profesorius gyvenimo puses.

Regioninio tapatumo problema ir jos atspindžiai asmenybės veikloje kelia daug neatsakytų klausimų, bet abejoti jos įtaka individo raiškai neturime pagrindo. Mokslininkų darbuose visada lieka simpatijų ir santūrumo fonas, kurį lemia tam tikri apsisprendimų motyvai renkantis tyrimų kryptis ir temas. V. Biržiška nebuvo išimtis. Todėl šio straipsnio temą kreipiame jo mokslinės veiklos pažinimo kryptimi, kurioje išskirtinį vaidmenį atliko žemaitiškosios knygos tyrimai. Remdamiesi publikuotais ir archyviniais šaltiniais sieksime atskleisti regioninio tapatumo įtaką V. Biržiškos žemaitiškosios knygos koncepcijai. Ji išryškės per jos kilmės, genezės ir įgyvendinimo rekonstrukciją.

REGIONINIO TAPATUMO REIKŠMĖ V. BIRŽIŠKOS MOKSLO TIRIAMOJOJE VEIKLOJE

Biržiškos – sena žemaičių bajorų giminė, savo šaknis ir pavardę siejanti su Karšuvos valsčiuje (dabartiniame Šilalės rajone) buvusiu Biržulaukio dvareliu. Jį XVI amžiaus pirmoje pusėje valdė pirmasis žinomas protėvis Mikalojus, kurio provaikaitis Jurgis viename akte pasirašė *Biržiškovič*, t. y. Biržiškos sūnumi. Iš šio vietovardžio kilusi Biržiškų pavardė rusėniškai buvo rašoma įvairiai: Biržulovskij, Biržickij, Biržiško, Biržyškovič, kol galiausiai nusistovėjo Biržiško (lenk. Birziszko) pavardės forma ir XX a. pradžioje virto į Biržiškas ir Biržiškiaus [53, 28]. Bajorai Biržiškos, įaugę į Žemaičių žemės istoriją, nesitraukė iš krašto politinio ir kultūrinio gyvenimo. V. Biržiškos senolio Leonardo Biržiškos dėdės Motiejaus parašas yra Raseinių žemės knygoje tarp kitų Raseinių apskrities seimelio įgaliotinių, pasirašiusių 1791 m. gegužės 3-iosios konstituciją. L. Biržiška, Kolainių gimnazistas, buvo aktyvus 1831 m. sukilimo dalyvis. Sukilimui pralaimint jis nesirinko emigranto dalios, bet išsislapstęs legalizavosi ir sukūrė šeimą. Leonardo šeima buvo žemaitiškai lenkiška kaip ir daugelio to meto žemaičių bajorų [53, 28–33]. V. Biržiškos senolis puikiai išmanė Lietuvos ir Lenkijos istoriją, sūnus ir vaikaičius ragino nepamiršti žemaičių kalbos, kurią gerai mokėjo. Vaclovo tėvas Antanas paveldėjo senolio polinkį į mokslą. Antanas rinkosi mediko kelią ir 1880 m. Maskvos universitete baigė mediciną. Tais

pačiais metais jis susituokė su Elžbieta Rodzevičiūte (lenk. Rodzewicz [15]) ir gana atsitiktinai apsigyveno Viekšniuose. Netrukus šeimai gimė Mykolas (1882), vėliau Vaclovas (1884) ir Viktoras (1886). Kaip ir senolio Leonardo, Antano ir Elžbietos Biržiškų šeimoje buvo kalbama lenkiškai, nors tautinis tapatumas buvo grynai lietuviškas, tiksliau – žemaitiškas. 1897 m. visoje Rusijos imperijoje vykdant visuotinį gyventojų surašymą tėvas Antanas, Šiaulių gimnazistai jaunėliai Vaclovas ir Viktoras rinkdamiesi tautybę užsirašė žemaičiais, o vyresnėlis Mykolas, buvęs motinos įtakoje, užsirašė lenku, nors tikru lenku tada nesijautė [53, 52–53]. Vaclovo, trylikamečio gimnazisto, tapatinimasis žemaičiu neturėjo būti populiarus tarp aplinkinių draugų, kurie, kaip ir Mykolas, dėjosi lenkais, nors tokie nebuvo. Lietuvių tautinio atgimimo metais aplenkėjusios bajorijos sluoksnio tautinis apsisprendimas buvo vienas iš esminių veiksnių, nulėmusių tolesnį santykį su lietuvių tauta, valstybe ir jos kultūra.

Jaunasis Vaclovas 1903 m. sėkmingai baigė Šiaulių gimnaziją. Vėliau studijavo Sankt Peterburgo universitete ir jame 1909 m. įgijo teisininko išsilavinimą. Po studijų V. Biržiška vertėsi advokato padėjėjo praktika Vilniuje ir Šiauliuose. Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos kariuomenėje, o po Spalio revoliucijos trumpai dirbo Maskvoje. 1919 m. jam teko persikelti gyventi į Vilnių. Po metų, 1920-aisiais, Vilniaus kraštą okupavus lenkams, V. Biržiška pasitraukė į Kauną. Laikinojoje Lietuvos sostinėje atsiskleidė jo įvairiapusė

mokslinė veikla. V. Biržiška iš pradžių dirbo Lietuvos kariuomenėje (1920–1923), vėliau perėjo į tuometį Lietuvos universitetą (nuo 1922 m.), jame sėkmingai kilo vadovo karjeros laiptais: Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universiteto bibliotekos direktorius (1923–1944), Bibliografijos instituto direktorius (1924–1943), VDU Teisių fakulteto dekanas (1933–1935). Nepaisant tiesioginių profesoriaus pareigų ir papildomos visuomeninės veiklos, jo ryšiai su Žemaitija nenutrūko.

Neišdildomas protėvių atminimas, kurį V. Biržiška brangino ir saugojo [7], patvirtintų jo prisirišimą prie bajoriškų žemaitiškų šaknų. XIX–XX amžių sandūroje dar nebuvo išsityrusi žemaičio, kaip giminingo, bet nepataus lietuvių etninės grupės nario, tapatybė. Kiekvienas žmogus daugiau ar mažiau yra etnocentriškas. Natūralu, kad individo gyvenimo ir veiklos motyvus dažnai lemia ši nepastebima jėga ir savaimingai jį kreipia mažosios tėvynės link. Vaclovas ir Mykolas Biržiškos – ne išimtis. Mykolas, pasukęs literatūros istoriko keliu, gana anksti suvokė žemaičių bajorijos svarbą XIX a. lietuvių tautiniame atgimime ir aktyviai priešinosi tautininkų politikai, kuri naikino žemaičių tapatybę ir tarmę. Jis net savo atsiminimus *Anuo metu Viekšniuose ir Šiauliuose*, išėjusius 1938 m., ketino leisti žemaitiškai, bet nebūdamas tvirtas žemaičių tarmės specialistas sumanymo atsisakė. Tik įvade pažymėjo: *Tiesa, pasitaiko mandruolių, kurie išdidžiai pamoko žemaičius <...>, kad žemaitiškai rašyti nederą. Spiaukite, žemaičiai, į kvailių priekaištus, ne tik rašykite, kas nori, žemaitiškai, bet ir vie-*

šai reiškimės su savo sodo kalba savo sueigose, šventėse, iškilimėse! [23]. Vaclovas nebuvo toks radikalus, bet brolio idėjas priėmė savaip. Jis neužmiršo žemaičių, o žemaičiai jo.

Nuo savo visuomeninės veiklos pradžios V. Biržiška reiškėsi kaip aktyvus spaudos bendradarbis: rašė įvairiais istorijos, politikos, religijos ir kraštotyros klausimais. Viename jo straipsnelių „Paskutinioji Žemaičių kova“, paskelbtame 1922 m. žurnale „Karys“, aptinkame regioninio patriotizmo bruožų. Nors publikacijoje buvo populiariai pristatomos XIII–XV amžių žemaičių kovos su kryžiuočiais, bet liečiami ir žemaičių etnogenezės klausimai (tiksliau – žemaičių ir kuršių genčių susiliejimas) [38]. Išlikusi V. Biržiškos korespondencija su Žemaitijos šviesuoliais liudija, kad jis turėjo tvirtus ryšius su Šiaulių inteligentija: nuolatos buvo kviečiams į šio miesto įvairius renginius [8; 16]. Viename pakvietime V. Biržiškai randame žinią, jog Šiaulių „Aušros“ muziejus 1927 m. kvietė profesorių aplankyti žemaičių rašytojams – *nusipelniusiems vietos aborigenams*. Sim. Daukantui, vysk. M. Valančiui, Ivinskiui, P. Višinskiui, Žemaitėi (Žymontienei), Lazdynų Pelėdai (Pšybiliauskienei) <...> skirtos parodos [19]. Profesorius neatsisakydavo kvietimų ir vykdavo į renginius, kuriuose dažnai skaitydavo paskaitas įvairiais knygos istorijos klausimais. Jo veiklos pėdsakų aptinkame 1931 m. gruodžio 11 d. lietuvių periodinės spaudos 100-čio sukakties minėjime Šiauliuose [56] bei 1934 m. rugsėjo 23 d. Šiaulių „Aušros“ muziejaus rengtos senosios knygos parodos

atidaryme. Pastarojo renginio atidarymo proga prof. V. Biržiškai teko skaityti paskaitą tema „Iš knygos istorijos: pasaulio ir Lietuvos knygos istorija“ [54–55]. Bičiuliškas bendravimas jį siejo su „Aušros“ muziejaus kolektyvu, todėl profesoriaus apsilankymai Šiauliuose buvo ne tuščiomis: vienam bičiuliui lauktuvių gabeno Mikalojaus Daukšos *Postilės* faksimilinį leidimą [12], kitam gal ir kokį *Lietuvių bibliografijos* tomą [9]. Tarp gausios V. Biržiškos korespondencijos aptikta laiškų Alsėdžių, Barstyčių, Kelmės, Kurtuvėnų, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Telšių ir kt. inteligentams. Išaiškėjo, kad Skuode gyvenusiems Petru Sūdžiui ir Antanui Šilgaliui buvo siunčiami Simono Daukanto raštai ir kita su S. Daukantu susijusi medžiaga (minimas S. Daukanto genealogijos rankraštis) [18]. Nežinia, ar tuo metu Skuodo mokytojas ir aktyvus visuomenininkas A. Šilgalis ką nors rengė apie S. Daukantą. Bet turint mintį, kad S. Sūdžiaus pastangomis 1935 metais buvo išleista trečioji S. Daukanto *Būdo* laida [61], aišku, jog šis žmogus sumanymų nestokojo, o V. Biržiška iniciatyvą palaikė. Su telšiškiais Kazimieru Alminauskiu [1], Petru Armaliu [2], M. Bartkumi [5], Viktoru Kamantausku [59, 137] ir Jonu Mikulskiu [13], taip pat alsėdiškiu Jurgiu Valančiumi [21], barstytiškiu Jonu A. Dargiu [10], mažeikiškiu Stasiu Ličkūnu [11], skuodiškiu kun. Pranciškumi Žadeikiu [22] buvo užsimezgęs darbinius ir kūrybinius ryšius. Jie tapo *Lietuvių bibliografijos* talkininkais ir senųjų lietuviškų knygų tiekėjais. Vienu žo-

džiu, bendravimo su bendraminčiais Šiauliuose, Telšiuose ir kitose Žemaitijos vietose netrūko. Kaip VDU profesorius žemaitis buvo neužmirštas ir universiteto žemaičių studentų draugijų. Jį į savo šventes Kaune ir Klaipėdoje kviesdavo Simono Daukanto žemaičių studentų draugija, korporacijos „Samogitia“ ir „Filiae Samogitiae“ [20].

ŽEMAITIŠKOJI KNYGA LIETUVIŲ BIBLIOGRAFIJOJE

Į mūsų šalies kultūros istorijos lobyną V. Biržiška patenka kaip retrospektyviosios *Lietuvių bibliografijos* (4 d., 1924–1939) rengėjas. Aktyviame bibliografiniame darbe, trukusiame 15 metų (1924–1939), V. Biržiška daugiausia naktimis (nuo 12 val. vakaro iki 4 val. ryto) kruopščiai rinko duomenis savo bibliografijai. Jis registravo visus lietuviškus leidinius ir rankraščius, pasirodžiusius nuo XVI amžiaus iki 1914 metų. Tai nebuvo įprasta bibliografija, kaip, pavyzdžiui, Estreicherių *Bibliografia Polska*, bet savotiškas mokslinis knygotyrinis veikalas, specialus daugiaspektis informacijos šaltinis [60, 106]. Jis ateities kartoms tapo vienu iš esminių lietuvių literatūros, kalbos, knygotyros, bibliografijos tyrimų šaltinių. *Lietuvių bibliografija* turėjo plačius komentarus, kuriuose buvo žymimi leidybos, platinimo duomenys, autorių biografiniai faktai ir kitos pastabos. Šis knygotyrinis veikalas buvo svarbi atrama žemaitiškosios knygos tyrimams.

V. Biržiška šiame darbe kruopščiai užregistravo beveik visus XVI–XIX a. lietuviškus veikalus ir lietuviškus intarpus kitakal-

biuose leidiniuose. Registruoti ir rankraščiai, tad, atsivėrus seminarijų, vienuolynų, draugijų, viešųjų ir asmeninių bibliotekų fondams, dažnai išaiškėdavo dar menkai žinomas rankraštinius palikimas. Dažnai ir talkininkai pasidalydavo turimomis žiniomis apie prieinamas vertybes. Vienas jų – Telšių gimnazijos mokinys Kazys Alminauskis, prašydamas V. Biržiškos pagalbos, laiške rašė: *Nesenai suradau žmonėse du Daukanto veikalų rankos raštus. Nežinia, ar juodu yra autentiški rankraščiai ar ne* [1]. Ši informacija bibliografo neliko nepastebėta ir S. Daukanto palikimas *Lietuvių bibliografijos* 1-osios dalies papildymuose pagausėjo *Pašakomis Paedraus. Pagal išdawimo K. Kan. Czerski izs Lotinū kalbōs peguldę Žeamaitiškay M. Žėymys metusi 1824* [45, 140]. Žemaitiškoji knyga, tarp visos lietuviškosios spaudos produkcijos, retai buvo kaip nors išskiriama. V. Biržiškai trūko nuoseklumo pažymint spaudinių kalbinį pagrindą, nors pasitaikydavo, kad jis leidinius įvardydavo kaip *žemaitiškai išspausdintus, išverstus žemaitiškai* ar turinčius *žemaitiškų* teksto intarpų. Kur kas nuosekliau bibliografas elgėsi su rankraštiniu palikimu. Į *Lietuvių bibliografiją* pateko daugiau kaip keturiasdešimt iki tol menkai žinomų žemaitiškų rankraščių. Tai Juozapo Čiuldos, S. Daukanto, Simono Groso, Antano Klemento, Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos, Dionizo Poškos, Kiprijono Nezabitauskio, Dominyko Sutkevičiaus ir kitų, dažniausiai anoniminių, autorių darbai. Šių darbų kalbinės ypatybės paprastai buvo nurodomos antraštėse ir pastabose. Štai vienas žemaitiškas rankraštis apibūdin-

tas taip: *Rinkinys 75 žemaitiškų bernardinų pamokslų 1792–1793 metų* [47]. Nesitinkinta vien ištisų kūrinių registravimu, tad bibliografo dėmesys kryo ir į kitakalbius leidinius, kuriuose pasitaikydavo žemaitiškų tekstų intarpų. Taip prie Kražių jėzuito Gabrieliaus Šimkevičiaus lenkiškos dramos *Pergalingoji duona* (1677) buvo pažymėta: *Žymi dalis prologo žemaitiškai*, o prie kitos G. Šimkevičiaus dramos nurodyta: *Dalis teksto žemaitiškai* [46]. V. Biržiškos metodinė įžvalga žymėti leidinių tarminį pagrindą toli pralenkė net vėlesnius jo darbo tęsėjus, kurie sovietmečiu rengė retrospektyviąją *Lietuvos TSR bibliografiją*. Naujasis kolektyvas nebuvo linkęs skirti dėmesio leidinių ir rankraščių tarminei analizei. Todėl šiame leidinyje dabar nelengva atpažinti žemaičių tarmės paminklų, kas *Lietuvių bibliografijoje* jau buvo daroma. Vienintelė pastaba V. Biržiškai būtų tokia: nors jis iš įvairių šaltinių aiškiai žinojo apie didesnę kiekį žemaitiško rankraštinio palikimo, mat vien vienuolis J. A. Pabrėža paliko per trisdešimt tuo metu žinomų rankraščių veikalų, bet bibliografas jų visų tinkamai neįvertino paskirdamas didžiąją jų dalį komentaru vietą [44]. Šis metodologinis nenuoseklumas buvo bene vienintelis, tad nepaisant šios pastabos reikia pripažinti, kad V. Biržiška *Lietuvių bibliografijoje* žemaitiškai knygai skyrė pakankamai dėmesio.

ŽEMAITIŠKOJO RANKRAŠTINIO PALIKIMO PUBLIKAVIMAS

Rankraštinio palikimo publikavimas buvo viena iš produktyviausių V. Biržiškos vei-

klos sričių, kurioje jis pradėjo reikštis dar pirmaisiais darbo Lietuvos universitete metais. Tuo laiku išryškėjo jo kritinis požiūris į istorijos šaltinių skelbimą. Jonui Šliūpui 1921 m. „Mūsų žinyne“ paskelbus Jurgio Platerio vertimą iš lenkų kalbos „Apie Žemaitijos storastas arba seniūnus“ [52], V. Biržiška publikaciją kritiškai įvertino ir kitais metais ten pat paskelbė kur kas detalesnę ir tikslesnę Žemaitijos seniūnų biografinį sąrašą [25]. Profesorius buvo pradėjęs judinti Andriaus Mackavičiaus 1537–1538 metų „Žemaitijos valsčių surašymo“ rankraščio gražinimo klausimą [4]. Karo metais rankraštis iš Vilniaus viešosios bibliotekos kartu su kitomis vertybėmis buvo išvežtas į Sovietų Rusiją ir ten pateko į valstybinę Vladimiro Lenino biblioteką [57]. V. Biržiškos pavedimu 1930 m. rankraščio gražinimu rūpinosi nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras SSRS Jurgis Baltrušaitis. Nors pastarajam pavyko išgauti Užsienio reikalų komisariato sutikimą rankraštį gražinti, bet jo paieškos Centriniam archyve ir valstybinėje bibliotekoje, kurioje jis buvo, tuo metu liko bevaisės ir pažadas netesėtas [3; 4]. Nepaisant laikinų nesėkmių, XVIII–XIX amžių rankraštinio palikimo publikavimas nenutrūko. Jame savitą dalį sudarė žemaičių raštijos paminklai.

Išryškindamas rankraštinio paveldo svarbą ir publikavimo metodiką, profesorius viename iš savo straipsnių rašė: *Visai kitos reikšmės turi spausdinimas dar niekur neskelbtų lietuviškų rankraščių, kurių senais laikais nemaža buvo gaminama, bet kurie kartais visais amžiais nebuvo žinomi. Toksai*

savyje užsidaręs rašytojas savo laiku negalėjęs turėti savo laiko visuomenei tos įtakos, kokią turėjo tie, kas savo knygas spausdino. Bet užtat literatūros ir kalbos atžvilgiu jų darbai turi kartais dar didesnės reikšmės <...>. Čia, žinoma, svarbu, kad tas rankraštis, daug laiko vėliaus spausdinamas, nebūtų naujų leidėjų sudarkytas. Kaip netinkamos leidybos pavyzdžius nurodė Amerikos lietuvių leistas S. Daukanto, M. Valančiaus, J. A. Pabrėžos rankraščius, kurie buvo dirbtinai priartinti prie besiformuojančios lietuvių bendrinės kalbos [24]. V. Biržiškai labiausiai rūpėjo teksto autentiškumas, t. y. raidyno ir kalbinio pagrindo išlaikymas.

Viena profesionaliausių publikacijų, prie kurios broliai Vaclovas ir Mykolas Biržiškos dirbo kartu, buvo 1929 m. pasirodęs S. Daukanto rankraštis *Darbai senųjų Lituvių yr Žemajcziu* (1822). Nuosekliai laikytasi deklaruotų publikavimo principų, t. y. išlaikyti autoriaus rašybą ir tarmę. S. Daukantas turėjo savitą raidyną, todėl rankraščio spausdinimas užtruko daugiau kaip trejus metus. Nei Valstybės spaustuvė, nei darbą perėmusi „Spindulio“ bendrovė spaustuvė nesugebėjo tinkamai ir operatyviai įveikti kliūčių, susidariusių dėl S. Daukanto originaliosios rašybos. Trūko specifinių raidžių, vėlavo korektūra [28; 37]. Nepaisant techninių trukdžių, profesionaliai parengta pirmosios Lietuvos istorijos lietuvių kalba publikacija su plačiu V. Biržiškos įvadinio straipsniu savo reikšmės neprarado iki mūsų dienų.

V. Biržiška pirmąjį šaltinių rinkinį pavadinimu „Nežinomi senieji lietuviški teks-

tai“ paskelbė 1931 m. „Tautoje ir žodyje“. Rinkinys vėliau buvo platinamas kaip atspaudas. Publikacijoje iš viso buvo paskelbti trisdešimt trys tekstai, iš kurių penkiolika atstovavo žemaičių raštijai. Rengėjas kūrinių nesiekė diferencijuoti pagal kalbines ypatybes ar kitus bruožus, bet taip natūraliai susiklostė, kad dalis jų buvo žemaitiški. Į rinkinį pateko keletas žemaitiškos poezijos kūrinių: „1790 m. žemaičių mokinių giesmės“, D. Poškos, Jono Matulevičiaus ir Mikalojaus Stankovičiaus eilių [35]. Paskelbta laiškų, iš kurių svarbesni rašytieji Lauryno Ivinskio, Felikso Moro, Kiprijono Nezabitauskio, Andriaus Ugianskio ir J. A. Pabrėžos. Prie J. A. Pabrėžos laiško V. Biržiška pažymėjo, kad tai <...> įdomus žemaitiškas kun. Pabrėžos laiškas nežinomam giminaičiui [35, 66–70, 78–88, 93–96]. Knygoje paskelbtas 1831 m. grafo Piotro Paleno atsišaukimas [35, 70–71], kurio fotokopija išliko tarp V. Biržiškos redaguotos *Lietuviškosios enciklopedijos* nepanaudotos medžiagos [17]. Matyt, ją rengtasi panaudoti enciklopedijoje kaip iliustraciją. Svarbu pažymėti, kad atsišaukimo originalas nėra žinomas, o faksimilė, skelbta V. Biržiškos knygoje *Lietuviškų knygų istorijos bruožai* (1930) [32], ne tokia kokybiška kaip minėtoji fotokopija, tad bibliografams ja reikėtų labiau susidomėti. Leidinyje taip pat iš naujo publikuotas kun. Antano Vytauto pamokslas, sakytas Čekiškėje per 1863 m. sukilimą. Knygelės vieną egzempliorių, spausdintą 1863 m. Paryžiuje, buvo suradęs Vilniaus (tuometinio Stepono Batoro) universiteto bibliotekininkas Michailas Brensztejnus [35, 88–92].

Po paskutiniosios publikacijos atėjo savotiškas atokvėpis, pasibaigęs 1937 m., kai V. Biržiška tapo lietuvių tautinio atgimimo studijų žurnalo „Mūsų senovė“ vyriausiuoju redaktoriumi. Šiame leidinyje jis toliau skelbė naujas rankraščių publikacijas ir savo tyrimus. Mokslininkas išlaikė metodinį nuoseklumą, tad ir toliau lietuviškus, sykiu ir žemaitiškus, rankraščius skelbė nekeisdamas originalo kalbos ir rašybos. Iš XIX a. žemaitiško palikimo žurnale buvo publikuoti vyskupo M. Valančiaus rašyti ganytojo laišakai [34], taip pat kalbininko A. Ugianskio laišakai vyskupui [26]. Neaplenkta ir žemaičių originalioji kūryba: pirmą kartą publikuotas didelis pluoštas poeto Juliaus Anusavičiaus poezijos [31] ir viena Silvestro Valiūno satyra [35]. Rankraštinio paveldo publikacijos, kurios tiesiogiai liudijo anų laikų lietuvių kalbos ir literatūros būklę, permainingas bendrinės kalbos kūrimo aplinkybes, paskatino kitus žemaitiškosios knygos tyrimus.

BIOGRAFISTIKOS TYRINĖJIMAI

V. Biržiškos mokslinėje veikloje viena iš esminių tyrimų sričių buvo knygotyrinė biografistika. Profesoriumi tai buvo knygos veikėjų, tiksliau, jos kūrėjų veiklos pažinimas. Mokslininko tyrimuose pastebimos dvi ryškios veiklos kryptys: 1) biografinės medžiagos sisteminimas ir 2) naujos publikavimas.

V. Biržiška į bibliografiją įterpė biografistikos priedėlį, kuris buvo įtvirtintas *Lietuvių bibliografijoje*. Šis informacinis leidinys

pradėjo pirminį knygos autorių biografinių duomenų sisteminimą. V. Biržiška *Lietuvių bibliografijoje* iš pradžių fiksavo pavienius biografinius faktus, vėliau pateikdavo ir didesnių biogramų. Apie 20 žemaičių rašytojų biogramų gulė į 1931–1942 m. ėjusią V. Biržiškos redaguojamą *Lietuviškąją enciklopediją*. Enciklopedijai nutrūkus ties 10 tomu, rankraščiuose liko Ambraziejaus Kašarauskio biograma [6], medžiaga apie J. A. Pabrėžą [13] ir kt. Pokario metais profesoriumi su savo archyvo likučiais pasitraukus į Vokietiją, Tiubingene 1946 m. jam pavyko parengti ir išleisti *Lietuvių rašytojų kalendorių*, kuriame aptikome duomenų apie 87 žemaičių rašytojus [48]. V. Biržiška 1949 m. emigravo į JAV ir kaip patyręs redaktorius buvo įtrauktas į *Lietuvių enciklopedijos* rengimą. Enciklopedijai mokslininkas pateikė 38 žemaičių rašytojų biogramas, iš kurių dalis buvo iki tol nepublikuota. Emigranto dalia nelepino, bet nuosekliai buvo pradėtas rengti *Aleksandrynas* – senųjų lietuvių rašytojų žodynas. Šis tritomis, išėjęs 1960–1965 metais, jau po V. Biržiškos mirties, apėmė 370 senųjų lietuvių rašytojų biografijas. Savaiame taip susiklostė, kad tarp visų šių kūrėjų žemaičiams buvo skirta 101 biografija. Profesorius savo biografinius tyrimus skelbė ne vien tik enciklopedine forma, bet ir ėjo link platesnių studijų. Vysk. M. Valančius tapo tuo vieninteliu asmeniu, kuriam V. Biržiška paskyrė biografinę studiją. Domėtis M. Valančiumi pradėjo dar 1925 m., minint vyskupo mirties penkiasdešimtąsias metines. Tuokart V. Biržiška išspausdino straipsnį „Du Valančiai“ [30],

po dešimtmečio, tyrimams išsiplėtus ir evoliucionavus autoriaus pažiūroms, kitame straipsnyje buvo gvildentas daugiaveidžio Valančiaus fenomenas [27], kol galiausiai jau emigracijoje profesorius viską pavyko apibendrinti studijoje *Vyskupo Motiejaus Valančiaus biografijos bruožai* (1952) [41].

Nepriklausomos Lietuvos metais atsivėrus archyvams nuolat buvo atrandama dar nežinomų lituanistinių rankraščių ir kitų biografinių šaltinių. V. Biržiška, buvęs šių naujų atradimų priešakyje, nedelsė. Profesorius skelbė ryškiausius biografinius dokumentus ar jų grupes, vadinamus *medžiaga*. Naujos publikacijos su V. Biržiškos įvadinėmis pastabomis tikslino ir pildė, o dažnai ir visiškai naujai leido pažvelgti į XIX a. žemaičių kūrėjus. Kaip *medžiaga* pasirodė rinkiniai apie D. Pošką [29], Simoną Stanevičių [39], M. Valančių [4] ir Juozapą Želvavičių [33]. Juose buvo skelbiami metrikų išrašai, laišakai, testamentai, skundai, teismo bylų dokumentai ir kitos biografinės smulkmės.

ŽEMAITIŠKOSIOS KNYGOS KONCEPCIJA

Mokslininkų teoriniai apmąstymai ir koncepcijos dažniausiai susiformuoja jų studijų ir pirmaisiais mokslinės tiriamosios veiklos metais. Įgytas teorinis problemos supratimas paprastai išlieka visoje tolesnėje mokslinėje veikloje. Šis kelias yra tipinis, bet reikalaujantis specialaus profesinio, dažnai universitetinio parengimo. V. Biržiškos kelias į knygotyra nebuvo toks nuoseklus. Lietuvoje carinės Rusijos valdymo metais

nesudarytos tinkamos mokslinio rengimo sąlygos, nes po 1832 m., kai buvo uždarytas Vilniaus universitetas, aukštųjų mokyklų, be Vilniaus ir Žemaičių kunigų seminarijų, Lietuvoje neliko. Ši aplinkybė lėmė, jog V. Biržiška, Sankt Peterburgo universiteto auklėtinis, įgijęs teisinį išsilavinimą, kaip knygotyriminkas turėjo subręsti be nuoseklių studijų. Nenuosekli mokslinė branda atsiliepė jo teorinių darbų vėlavimu.

Iki tol nagrinėta mokslininko bibliografinė, šaltiniotyrinė ir biografistinė veikla buvo labiau praktinio, taikomojo pobūdžio, bet ji formavo V. Biržiškos teorines ir metodologines nuostatas. Antroji įtekmė atėjo iš jo asmenybės brandos, kuriai turėjo įtakos regioninis tapatumas. Šių jėgų sąveikoje V. Biržiška suformulavo žemaitiškosios knygos koncepciją ir ją išdėstė 1927 m. literatūros almanache *Gubos* paskelbtame straipsnyje „Žemaitiškoji knyga: bibliografinė apžvalga“. Tai buvo jo pirmasis teorinio pobūdžio ir vienas brandesnių iš iki tol spausdintų knygotyriminių darbų. Su žemaitiškos dvasios kibirkštimi V. Biržiška straipsnio įvade rašė: *Jau ne pirmi metai einanti kova už lietuvių rašto kalbos suvienodinimą gali platesniam skaitytojui daryti įspūdžio, kad dabar išgalėjusi literatūroje tarmė jau kuo ne visada buvo mūsų rašto kalba. Tačiau neseni dar tie laikai, kada visa lietuvių literatūra, su mažomis tik išimtimis vien žemaitiškai buvo rašoma ar bent žemaičiavo* [43, 99]. Straipsnio pasirodymo laikas sutapo su XX a. 3-iojo dešimtmečio žemaičių kultūrinio judėjimo pakilimu. Žemaičių rašytojai ir kultūrininkai

tuometu gana aktyviai stengėsi grąžinti į spaudą žemaitišką žodį. Jis prasisakė kelią „Klaipėdos žiniose“, „Žemaityje“ ir kituose laikraščiuose. Spaudoje pasigirdavo ir gana radikalių raginimų priešintis kalbinei niveliacijai. Vienas nežinomas žemaitis rašė: *Žemaitė! gana jau meiguote, statikem sava rašybą ir gramatiką! nebus mūsų darbas bereikalą! <...> Ženuokem, jog tik žemaitių kalba yra tekra kalba* [58]. Ši regionalistinė banga neabejotinai buvo pasiekusi ir profesorių, todėl talkininkas barstytiškis J. A. Dargis nesidrovėjo kartais savo laiškus pajavairinti žemaitiškais intarpais* [10]. Manytina, kad tuometis V. Biržiškos domėjimasis žemaitiška knyga buvo neatsitiktinis.

V. Biržiškos žemaitiškosios knygos koncepcija rėmėsi etninės knygos modeliu. Anot šiuolaikinių teoretikų, pirmiausia Krzysztofo Migońio, etninės knygos kategorijai priskirtini visi leidiniai, parašyti etnoso gimtąja kalba [49]. Žemaitiškoji knyga savaime suprantama kaip žemaičių etninė knyga. V. Biržiškos teorinė samprata skelbė, kad Didžiosios Lietuvos knygos produkciją galima tirti atsižvelgiant į jos tarminį pagrindą. Atsirado galimybė tyrinėti atskirų tarmių knygą kaip savitą dvasinio pasaulio relikvą. VDU profesorius, remdamasis savo sukauptais ir *Lietuvių bibliografijoje* užfiksuotais duomenimis, iš visų lietuviškų raštų išskyrė žemaičių tarme parašytas knygas ir

* J. A. Dargis 1926 m. gegužės 27 d. laiške V. Biržiškai apie nepasisekusius stojamuosius egzaminus į šeštą gimnazijos klasę pažymėjo: *Bagotójou vel[n]s į kuošę, šėk, vo bėdnojou ər tus lėisus batvinius primyž* [10].

rankraščius. Juos apžvelgė bibliografiniu chronologiniu principu ir pateikė žemaitiškosios knygos raidos dėsninumus. Viskas buvo susieta logine grandine, kurios pradžioje stovėjo Mikalojaus Daukšos, o pabaigoje L. Ivinskio darbai. Pastarąjį V. Biržiška vadino *žemaitiškos raštijos mohikanu* [43]. Žemaitiškosios knygos bibliografinė apžvalga, išsitekusi XVI a. pab.–XIX a. pab., buvo apribota ne vien tarminiu, bet ir geografiniu aspektu. Žemaičių (sub)etnosas gyveno gana kompaktiškoje teritorijoje, tuo metu dar neturėjo diasporos carinės Rusijos miestuose ir emigracijoje, todėl visa knygotyriminko nagrinėta leidybos produkcija pirmiausia tenkino Žemaitijos regiono poreikius. Dėl šios priežasties leidinių tarminis pagrindas V. Biržiškai buvo tik esminis skiriamasis ženklas, kuris be knygos funkcionavimo regiono informacinėje komunikacinėje erdvėje savaime neegzistavo. Tikriausiai dėl šių priežasčių publikacijoje knygotyriminkas ignoravo žemaitiškus leidinius, parašytus XIX a. viduryje žemaičių emigrantų Vakarų Europoje.

Jei žvelgtume į V. Biržiškos žemaitiškosios knygos koncepciją iš filologinės pusės, galėtume sutikti su V. Žuko pareikšta nuomone, kad šis straipsnis buvo pirmasis knygotyriminio pobūdžio darbas, nagrinėjantis knygų kalbą [60, 121]. Vis dėlto knygų kalba yra raštijos istorikų ir kalbininkų reikalas, o knygotyriminkui ji yra tik vienas iš knygos funkcionavimo socialinėje (sykiu ir regioninėje) erdvėje pažinimo šaltinių. Šie argumentai leidžia V. Biržiškos koncepciją sieti su regioninės knygos samprata,

kurios viena iš sudedamųjų dalių gali būti laikoma ir etninė knyga, jei (sub)etnosas gyvena gana uždaroje ir kompaktiškoje erdvėje. Šias savo integracines nuostatas esame išdėstę nagrinėdami regioninės knygos sampratą ir apibrėžtį [51]. Tokiai pozicijai yra linkusi pritari ir XIX a. knygos istorijos specialistė Aušra Navickienė, mananti, jog šiam V. Biržiškos darbui tinka pirmojo regioninio tyrinėjimo apibūdinimas [50].

Nors po „Žemaitiškosios knygos“ pasirodymo V. Biržiška ir toliau nenutraukė pavienių žemaičių knygos istorijos klausimų tyrimo [40], bet sistemingai prie šios temos daugiau negrįžo. Kokios priežastys lėmė šį apsisprendimą? Matyt, tam turėjo įtakos nuolatinių darbų ir pareigų našta, neleidusi skaidyti Lietuvos knygotyros problematikos ir skatinusi eiti link apibendrinamųjų darbų. Nors iškelta žemaitiškosios knygos koncepcija plačiau neįgyvendinta, V. Biržiškos straipsnis buvo pirmas reikšmingas Žemaitijos knygos tyrimų žingsnis.

IŠVADOS

Prof. Vaclovas Biržiška, pirmasis profesionalus Lietuvos knygotyriminkas, kaip mokslininkas subrendo be knygotyros krypties studijų, todėl savo mokslinės veiklos metais daugiausia nuveikė praktinėje (bibliografinėje, šaltiniotyrynėje ir biografistinėje), o ne teorinėje knygotyros plotmėje. Profesorius pirmąjį teorinio pobūdžio darbą „Žemaitiškoji knyga: bibliografinė apžvalga“

publikavo 1927 m., kai jau buvo sukaupęs ir *Lietuvių bibliografijoje* paskelbęs nemažai senosios lietuvių raštijos bibliografinių duomenų. V. Biržiškos apsisprendimas nagrinėti ir konceptualizuoti Žemaitijos knygos istoriją išaugo iš regioninio tapatumo įtakos ir kartu sutapo su XX a. 3-iojo dešimtmečio žemaičių kultūrinio sąjūdžio pakilimu. Regioninės knygos tyrime „Žemaitiškoji knyga“ profesorius pirmasis iškėlė Žemaitijos knygos koncepciją, kuri rėmėsi etninės knygos modeliu. Knygotyriminkas, esminiu regioninės knygos išskirties kriterijumi pasirinkęs kalbinį knygų pagrindą, Didžiosios Lietuvos knygos istorijoje atskyrė Žemaitijos knygą, parašytą žemaičių tarme. V. Biržiška vėlesniuose darbuose regioninės knygos koncepcijos labiau neišplėtojo, nors nenutraukė atskirų Žemaitijos knygos tyrimų, kurie pasižymėjo santykinai didesniu publikacijų skaičiumi nei kitos temos. Esminė V. Biržiškos koncepcijos spraga buvo ta, jog profesorius pernelyg sureikšmino kalbinį leidinių pagrindą kaip regioninės knygos išskirties kriterijų, kuris lemiamos svarbos turi tol, kol yra nesusiformavusi bendrinė kalba. Be kita ko, regioninės knygos sampratą artinant prie lokalinės bendruomenės sukurto spaudos produkcijos viseto, vien tarminis aspektas net kalbiniu požiūriu yra pernelyg siauras, kad išliktų universaliu regioninės knygos atpažinimo kriterijumi, todėl šią spragą ateityje įmanu užpildyti tik taikant kriterijų kompleksą.

NUORODOS

Nepublikuoti šaltiniai

1. ALMINAUSKIS (ALMINAS), Kazimieras. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, sausio 2. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 163–220, lap. 1–2.

2. ARMALIS, Petras. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, vasario 10. LMAVB RS, f. 163–203, lap. 1.

3. BAGDONAS, L. *Laiškas Užsienio reikalų ministerijos teisių-administracijos departamento*. Maskva. 1930, gegužės 7. LMAVB RS, f. 163–233, lap. 2.

4. BALTRUŠAITIS, Jurgis. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Maskva. 1930, gegužės 15. LMAVB RS, f. 163–233, lap. 1.

5. BARTKUS, M. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, kovo 16. LMAVB RS, f. 163–240, lap. 1.

6. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Biografinės žinios ir literatūra apie Ambraziejų Pranciškų Kašarauskį*. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LNB RS), f. 32–9, lap. 1.

7. *Biržiškų šeimos senieji dokumentai XVIII–XIX a.* LMAVB RS, f. 163, b. 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43 (iš viso 17 bylų).

8. BUGAILIŠKIS, Peliksas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Šiauliai. 1924, balandžio 1. LMAVB RS, f. 163–657, lap. 8.

9. BUGAILIŠKIS, Peliksas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Šiauliai. 1929, balandžio 24. LMAVB RS, f. 163–289, lap. 1.

10. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1926, gegužės 27. LMAVB RS, f. 163–323, lap. 2.

11. LIČKŪNAS, Stasys. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Mažeikiai. 1928, vasario 21. LMAVB RS, f. 163–453, lap. 1.

12. LIUTIKA, Česlovas. *Laiškas Vaclovui*

Biržiškai. Šiauliai. 1928, vasario 18. LMAVB RS, f. 163–459, lap. 2.

13. *Lietuvos įžymių asmenų (O–Ž) biografinė medžiaga „Lietuviškajai enciklopedijai“*. LNB RS, f. 32–223.

14. MIKULSKIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. [19–], balandžio 4. LMAVB RS, f. 163–477, lap. 1–2.

15. *Mykolo Biržiškos gimimo pažymėjimas*. [Vilnius]. 1941, liepos 7. LMAVB RS, f. 165–3, lap. 1.

16. Povilo Višinskio liaudies universitetas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Šiauliai. 1927, sausio 13. LMAVB RS, f. 163–709, lap. 1.

17. *Senoji lietuvių raštija XVI–XX a.* LNB RS, f. 32–9.

18. SŪDŽIUS, Petras. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Skuodas. 1936, balandžio 29. LMAVB RS, f. 163–550, lap. 1.

19. Šiaulių kraštotyros dr-jos „Aušros“ muziejus. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Šiauliai. 1927, vasario 1. LMAVB RS, f. 163–459, lap. 1.

20. *Vaclovui Biržiškai adresuoti pakvietimai*. LMAVB RS, f. 163–781, lap. 1–9.

21. VALANČIUS, Jurgis. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Alsėdžiai. 1925, rugpjūčio 31. LMAVB RS, f. 163–595, lap. 1.

22. ŽADEIKIS, Pranciškus. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Skuodas. 1932, balandžio 6. LMAVB RS, f. 163–611, lap. 5.

Publikuoti šaltiniai

23. BIRŽIŠKA, Mykolas. *Anuo metu Viešėniuose ir Šiauliuose* (iš 1882–1901 m. atsiminimų, pasakojimų ir raštų). Kaunas, 1938, p. XI.

24. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Atgyjančios lietuvių knygos. Iliustruotoji Lietuva*, 1926, rugsėjo 25 (nr. 39), p. 311.

25. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Dar del Žemaitijos seniūnų. Mūsų žinynas*, 1922, t. 2 (nr. 2 (5)), p. 377–379.

26. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Dar iš prof. Andriaus Ugianskio korespondencijos. *Mūsų senovė*, 1937, nr. 1, p. 141–145.
27. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Daugiaveidis Valančius. *Literatūros naujienos*, 1935, birželio 1 (nr. 11), p. 1–2.
28. [BIRŽIŠKA, Vaclovas]. Daukanto rankraštis. *Bibliografijos žinios*, 1928, sausio–vasario (nr. 1), p. 25.
29. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Dionizo Poškos biografijai medžiaga. *Mūsų senovė*, 1937, nr. 1, p. 168–170.
30. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Du Valančiai. *Krivulė*, 1925, nr. 9, p. 196–197.
31. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Juliaus Anusavičiaus nežinomi eilėraščiai. *Mūsų senovė*, 1937, nr. 1, p. 111–131. Tęsinys. *Mūsų senovė*, 1938, nr. 2, p. 307–309. Tęsinys. *Mūsų senovė*, 1938, nr. 3, p. 471–477. Tęsinys. *Mūsų senovė*, 1939, nr. 4, p. 632–647. Tęsinys. *Mūsų senovė*, 1940, nr. 1, p. 119–137.
32. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Lietuviškų knygų istorijos bruožai*. Kaunas, 1930, d. 1, p. 16.
33. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Medžiaga Juozo Želvavičiaus biografijai. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, 1933, kn. 1, p. 166–167.
34. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Nespausdinti vysk. M. Valančiaus ganytojiški laišškai. *Mūsų senovė*, 1937, nr. 1, p. 113–119. Tęsinys. *Mūsų senovė*, 1938, nr. 2, p. 301–306.
35. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Nežinomi senieji lietuviški tekstai*. Kaunas, 1931, p. 35–36, 61–63, 96–97, 103–104.
36. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Nežinomo autoriaus satyra iš XIX a. pradžios. *Mūsų senovė*, 1940, nr. 1, p. 113–118.
37. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Prakalba. Iš DAUKANTAS, Simanas [Simonas]. *Darbai senųjų Lituvų yr Žemajcziu 1822*. Spaudai paruošė Vaclovas ir Mykolas Biržiškai. Kaunas, 1929, p. [1–6].
38. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Paskutinioji Žemaičių kova. *Karys*, 1922, balandžio 13 (nr. 15), p. 174–175. Parašas: Kap. B.
39. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Simono Stanevičiaus biografijai medžiaga. *Mūsų senovė*, 1937, nr. 1, p. 170–171.
40. BIRŽIŠKA, Vaclovas. 1883 m. „Raszliavos pacztas“. *Mūsų senovė*, 1937, nr. 1, p. 17–26.
41. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Vyskupo Motiejaus Valančiaus biografijos bruožai*: jo 150 metų gimimo, 100 metų įsivyskupavimo ir 75 metų mirties sukakties proga. Brooklyn, 1952. 99 p.
42. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Vyskupo M. Valančiaus bylos. *Mūsų senovė*. 1921, kn. 1, p. 6–21. Tęsinys. *Mūsų senovė*, 1921, kn. 2, p. 369–383.
43. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Žemaitiškoji knyga. (Bibliografinė apžvalga). Iš *Gubos*: literatūros almanachas. Kaunas, 1927, p. 99–117.
44. *Lietuvių bibliografija*. Sudarė Vaclovas Biržiška. Kaunas, 1924, d. 1, p. 146–147.
45. *Lietuvių bibliografija*. II dalis ir I dalies papildymai. Sudarė Vaclovas Biržiška. Kaunas, 1926, p. 140.
46. *Lietuvių bibliografija*. I dalies papildymai. Sudarė Vaclovas Biržiška. Kaunas, 1929, p. XXII.
47. *Lietuvių bibliografija*. I dalies antrieji papildymai. Sudarė Vaclovas Biržiška. Kaunas, 1935, p. CIX.
48. *Lietuvių rašytojų kalendorius*. Sudarė Vaclovas Biržiška. Tübingen, 1946. 263 p.
49. MIGOŃ, Krzysztof. Książka w perspektywie etnicznej. In *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogronicza Polski (XVI–XX wiek : paralele i różnice*. Katowice, 2004, s. 15.
50. NAVICKIENĖ, Aušra. *Besikeičianti knyga XIX amžiaus pirmosios pusės Lietuvoje*: monografija. Vilnius, 2009, p. 25.
51. PETREIKIS, Tomas. Regioninės knygos samprata ir apibrėžtis (Žemaitijos knygos pavyzdžiu). *Knygotyra*, 2009, t. 53, p. 86.
52. PLATERIS, Jurgis. Apie Žemaitijos storastas arba seniūnus. *Mūsų žinynas*, 1921, (nr. 3), p. 202–207.

53. PŠIBILSKIS, Vygintas Bronius. *Mykolas Biržiška: patrioto, mokslininko, kultūrininko gyvenimo ir veiklos pėdsakai*. Vilnius, 2009, p. 28–33.

54. Senovės knygų paroda. *Šiaulių žinios*, 1934, birželio 3 (nr. 20), p. 1.

55. *Šiaulių „Aušros“ muziejaus kronika, 1930–1939 m.* [Sudarytoja ir redaktorė Virginija Šiuškščenė; redaktorius Robertas Gedrimas; dailininkė Vita Andrulienė]. Šiauliai, 1998, p. 57.

56. 100. *Šiaurės Lietuva*, 1932, gruodžio 11 (nr. 50), p. 1.

57. TYLA, Antanas. Žemaičių valstiečių

prievolių surašymas 1537 ir 1538 m. Iš MAC-KAVIČIUS, Andrius. *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538 m.* Parengė Konstantinas Jablonskis. Vilnius, 2003, p. 16.

58. Žemaitėe soserupena. *Klaipėdos žinios*. 1926, sausio 29 (nr. 23), p. [3]. Parašas: Žemaitis.

59. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija*. D. 1. Vilnius, 1983. 264 p.

60. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989. 228 p.

61. ŽUKAS, Vladas. „Sakalo“ bendrovė raštams leisti ir platinti: 1924–1940 ir 1943–1944. Vilnius, 1998, p. 39–40.

VACLOVAS BIRŽIŠKA'S CONCEPTION OF SAMOGITIAN BOOK

TOMAS PETREIKIS

Abstract

The influence of regional identity on Prof. Vaclovas Biržiška's scholarly activities is analyzed in the article. The origin, genesis and realization of the Samogitian book conception are revealed in more detail. V. Biržiška's regional identity, which rested upon Samogitians' (sub)ethical consciousness, encouraged him to accentuate the Samogitian book in the book history of Great Lithuania. These tendencies were sporadically reflected in V. Biržiška's bibliographical activities which were summarized in his "Lithuanian Bibliography". V. Biržiška's source-researching works and publications on the written heritage also show his particular attention to the heritage of Samogitian books. These tendencies remained quite vivid in V. Biržiška's bibliographical works, therefore the characteristics of Samogitian writing attained more particular researches, among which the study about bishop Motiejus Valančius was brought to the fore. The

interest in the history of Samogitian book induced Professor to formulate the conception of Samogitian book, which referred to the ethnic book model. The conception was stated in the article "The Samogitian book" (1927) in the form of a bibliographical review. In V. Biržiška's conception, the Samogitian book is one of the integral courses of regional book researches. After being published, this new course of research was not amplified and the conception was not realized. Even though the scholar did not abandon the further analysis of the sporadic questions of the Samogitian book history, the conception of regional research is absent in the later works of V. Biržiška. Lithuanians' lack of maturity in book science encouraged V. Biržiška to pursue the unified and generalizing researches of Great Lithuania's book history, whereas there were no appropriate circumstances and no potential for dividing them into separate regional groups.

Įteikta 2010 m. kovo mėn.